RBI (અર્બન કો-ઓપરેટિવ બેંકો – ઇરાદાપૂર્વકના ડિફોલ્ટર્સ (Willful Defaulters)અને મોટા ડિફોલ્ટર્સ (Large Defaulters) અંગેની કાર્યવાહી.) નિર્દેશો, 2025

UCBs માટે સારાંશ – મહત્વના મુદ્દાઓ

1. લાગુ પડવાની જોગવાઈ (Applicability)

- **ઇરાદાપૂર્વકના ડિફોલ્ટર્સ (Wilful Defaulters)** સંબંધિત જોગવાઈઓ અનુસૂચિત UCBs (Scheduled UCBs) તથા બિન-અનુસૂચિત Tier 3 અને Tier 4 UCBsને લાગુ પડે છે.
- Wilful Defaultersને વધુ ધિરાણ આપવા પરના પ્રતિબંધો અને **મોટા ડિફોલ્ટર્સ (Large Defaulters)** સંબંધિત જોગવાઈઓ તમામ UCBsને લાગુ પડે છે.

2. ઇરાદાપૂર્વકનો ડિફોલ્ટર કોણ ગણાય? (Who is a Wilful Defaulter?)

સામાન્ય રીતે, જ્યારે ઉધાર લેનાર પાસે લોનની ચુકવણી કરવાની ક્ષમતા હોવા છતાં તે ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા નીચે મુજબનું વર્તન કરે, ત્યારે ઇરાદાપૂર્વકનો ડિફોલ્ટ ગણાઈ શકે છે:

- લોનના નાણાંનો મંજૂર હેતુ સિવાય અન્ય હેતુ માટે ઉપયોગ કરવો (Diversion of Funds).
- લોનના નાણાંનો ગેરકાયદેસર અથવા અનધિકૃત રીતે ઉપયોગ કરીને તેમને અન્યત્ર વાળી દેવા અથવા ગાયબ કરી દેવા (Siphoning of Funds).
- બેંકની મંજૂરી વિના ગીરો મૂકેલી મિલકત અથવા સુરક્ષિત સંપત્તિનું વેચાણ કે નિકાલ કરવો.
- નાણાંકીય ક્ષમતા હોવા છતાં અગાઉથી પ્રતિબદ્ધતા આપેલી ઇક્વિટી મૂડી બેંકમાં ન નાખવી.

નાણાકીય મર્યાદા: ₹25 લાખ અથવા તેથી વધુ.

3. મોટા ડિફોલ્ટર (Large Defaulter)

મોટા ડિફોલ્ટર એટલે એવા ડિફોલ્ટર, જેના ખાતામાં બાકી રકમ ₹1 કરોડ અથવા તેથી વધુ હોય અને નીચેની શરતોમાંથી કોઈ એક લાગુ પડતી હોય:

- તેની સામે અદાલતમાં દાવો (Suit) દાખલ કરવામાં આવ્યો હોય; અથવા
- તેનું ખાતું શંકાસ્પદ (Doubtful) અથવા ખોટ (Loss) ખાતા તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યું હોય.

4. કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો – બે તબક્કાની પ્રક્રિયા (Natural Justice)

કોઈ ઉધાર લેનારને Wilful Defaulter તરીકે વર્ગીકૃત કરતાં પહેલાં પારદર્શક અને ન્યાયસંગત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવું જરૂરી છે.

પ્રક્રિયા:

ઓળખ સમિતિ (Identification Committee) → કારણદર્શક નોટિસ (Show-cause Notice) – 21 દિવસ → ઉધાર લેનારનો જવાબ/રજૂઆત → સમીક્ષા સમિતિ (Review Committee) → વ્યક્તિગત સુનાવણી → કારણો દર્શાવતો અંતિમ આદેશ (Reasoned Final Order).

કોઈ બિન-પૂર્ણકાલીન, સ્વતંત્ર અથવા નામાંકિત ડિરેક્ટરને Wilful Defaulter તરીકે વર્ગીકૃત કરતાં પહેલાં, તેની સંમતિ, મિલીભગત અથવા ગેરરીતિની જાણ હોવા છતાં તેણે વાંધો નોંધાવ્યો ન હોય તે બાબત નિર્ણાયક રીતે સ્થાપિત થવી જોઈએ.

5. બોર્ડ દ્વારા મંજૂર નીતિ (Board-approved Policy)

દરેક UCB પાસે **બોર્ડ દ્વારા મંજૂર Wilful Defaulter Policy** હોવી જોઈએ. આ નીતિમાં ડિફોલ્ટર્સની ઓળખ, લોનના નાણાંનો અંતિમ ઉપયોગ (End-use Monitoring), સમયાંતરે પુનઃતપાસ અને RBI દ્વારા નિર્ધારિત અન્ય સંબંધિત બાબતોનો સમાવેશ થવો જોઈએ.

6. NPA ખાતાઓની તપાસ (Examination of NPAs)

₹25 લાખ અથવા તેથી વધુ બાકી રકમ ધરાવતા તમામ NPA ખાતાઓની ઇરાદાપૂર્વકના ડિફોલ્ટની શક્યતા માટે તપાસ કરવી જોઈએ.

જો તપાસમાં Wilful Default જણાય, તો સામાન્ય રીતે ખાતાને NPA તરીકે વર્ગીકૃત કર્યાની તારીખથી **છ મહિનાની અંદર** Wilful Defaulter તરીકે વર્ગીકરણની પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવી જોઈએ.

7. દંડ અને પ્રતિબંધો (Penalties / Restrictions)

Wilful Defaulter માટે નીચેના પ્રતિબંધો લાગુ પડે છે:

- ડિફોલ્ટર અથવા તેની સાથે સંકળાયેલી સંસ્થાઓને **વધારાનું ધિરાણ આપવું નહીં**.
- Wilful Defaultersની યાદીમાંથી નામ દૂર થયા પછી પણ **એક વર્ષ સુધી** વધુ ધિરાણ પરનો પ્રતિબંધ ચાલુ રહે છે.
- યાદીમાંથી નામ દૂર થયા પછી **પાંચ વર્ષ સુધી નવા વ્યવસાય/ઉદ્યોગ માટે ધિરાણ આપવું નહીં**.
- જો ઉધાર લેનાર સાથે સંકળાયેલ પ્રમોટર, ડિરેક્ટર અથવા મેનેજમેન્ટની જવાબદારી ધરાવતી વ્યક્તિ Wilful Defaultersની યાદીમાં હોય, તો લાગુ પડતી જોગવાઈઓ અનુસાર નવી, વધારાની અથવા નવીનીકૃત ધિરાણ સુવિધાઓ આપવા પર પ્રતિબંધ રહેશે.

8. રિપોર્ટિંગ (Reporting)

UCBsએ Wilful Defaulters અને Large Defaultersની વિગતો **દર મહિને તમામ ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપનીઓ (Credit Information Companies – CICs)**ને મોકલવી જોઈએ.

ડિરેક્ટરની ઓળખ, ખાસ કરીને તેનો **DIN (Director Identification Number)**, ચોકસાઈથી નોંધવો અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે, જેથી એકસરખા નામ ધરાવતી વ્યક્તિઓ અંગે ખોટી ઓળખ અથવા ગેરસમજ ઊભી ન થાય.

9. સમાધાન અને IBC (Compromise / IBC)

- Wilful Defaulter સાથે સમાધાન (Compromise Settlement) થયા પછી પણ, **સમાધાન મુજબની સંપૂર્ણ રકમ ચૂકવાઈ ન જાય ત્યાં સુધી** તેનું નામ યાદીમાં ચાલુ રહી શકે છે.
- જો IBC હેઠળની Resolution પ્રક્રિયામાં મેનેજમેન્ટ અથવા નિયંત્રણમાં ફેરફાર થાય, તો નિર્ધારિત શરતો પૂર્ણ થવા અને Resolution Planનો અમલ થયા બાદ ઉધાર લેનાર અથવા ગેરંટરની ઓળખ સંબંધિત નામ યાદીમાંથી દૂર કરી શકાય છે.

10. નિવારક નિયંત્રણો – અત્યંત મહત્વપૂર્ણ (Preventive Controls)

લોનની દરખાસ્તની ચકાસણી અને મૂલ્યાંકન (Credit Appraisal) દરમિયાન UCBએ તપાસવું જોઈએ કે પ્રમોટર, ડિરેક્ટર, ગેરંટર અથવા મેનેજમેન્ટ માટે જવાબદાર વ્યક્તિનું નામ **Large Defaulters અથવા Wilful Defaultersની યાદીમાં** છે કે નહીં.

બેંકે લોનના નાણાંનો વાસ્તવિક ઉપયોગ (End-use of Funds) નજીકથી મોનિટર કરવો જોઈએ અને જરૂરી હોય ત્યાં નાણાંનો મંજૂર હેતુ માટે ઉપયોગ થયો હોવાના યોગ્ય પ્રમાણપત્રો (Utilisation Certificates) મેળવવા જોઈએ.

એક વાક્યમાં મુખ્ય સાર

આ નિર્દેશો મુજબ UCBsએ ઇરાદાપૂર્વકના ડિફોલ્ટની નિષ્પક્ષ ઓળખ કરવી, કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું, ડિફોલ્ટર્સની વિગતો સમયસર રિપોર્ટ કરવી, વધુ ધિરાણ પર લાગુ પડતા પ્રતિબંધોનું પાલન કરવું અને લોનના નાણાંનો યોગ્ય ઉપયોગ થાય તેની અસરકારક દેખરેખ રાખવી જોઈએ, જેથી નાણાંનો અન્યત્ર ઉપયોગ (Diversion) અથવા ગેરઉપયોગ (Siphoning) અટકાવી શકાય.

નોંધ: બેંકની નીતિ અથવા બોર્ડ સમક્ષ રજૂઆત માટે ઉપયોગ કરતાં પહેલાં સંબંધિત RBI Directionsની મૂળ જોગવાઈઓ સાથે સમયમર્યાદા અને પ્રતિબંધોની શરતો ચકાસવી.